

Arşiv Belgeleri

Dağlılara Pasaport Verilmesinin Sınırlandırılması

15 Haziran 1857 – *Kafkasya Ordusu Ana Karargâh Komutanı D.İ. Milyutin'in Kuban Oblastı Komutanı ve Kuban Kazak Ordusu Atamanı N.İ Yevdokimov'a Talimatı*

1852 yılında M.S. Vorontsov¹ Dağlıların Türkiye ile bizim için zararlı şahsi ilişkilerinin ve ayrıca Türklere erkek ve kadın köle satışının mümkün olduğunca sınırlandırılmasını istedi. Fakat Dağlıların Muhammed'e ibadete gidişine tamamen son vermeyi de mümkün görmüyordu.² Vorontsov pasaport verilmesini zorlaştırmak için şu tedbirleri almayı gerekli gördü: 1) Sadece uzun süredir bize itaat eden veya bize itaatini *amanatlarla*³ temin eden kabilelere pasaport

¹ Mihail S. Vorontsov 1844-1854 yılları arasında Kafkasya askeri valisiydi.

² Burada Kafkasyalı Müslümanların Mekke ve Medine'ye hacca gidişlerinin kısıtlanmasından bahsediliyor. 1820'lerde Kafkasya'da yürürlüğe giren uygulamaya göre, Müslümanlar kutsal yerlere ancak Çarlık yönetiminin özel izniyle (propusk) gidebiliyorlardı. Rusya makamlarının düşüncesine göre bu kısıtlama iki nedene dayanıyordu. Birincisi, kutsal yerlerde bulunmak hacılarda genelde Hıristiyanlığa karşı, özel olarak da Rusya'ya karşı "aşırı Müslüman fanatizmi" doğuruyordu. İkincisi de, hacılar sık sık "bulaşıcı hastalıkların Kafkasya topraklarına" taşınmasına neden oluyordu (AKAK T. 7, s. 868). Bu hacıları Türk hükümeti çeşitli yollarla kendi tarafına çekiyordu. Kafkasya'ya döndüklerinde çoğunlukla Osmanlı sultanının propagandacıları oluyorlardı. Osmanlı hükümeti onlar aracılığıyla kendi ajanlarına ve taraftarlarına para yardımı yapıyor, bilgi topluyor ve kendi ajan teşkilatına kadro devşiriyordu.

Rusya hükümeti Kafkasyalı Müslümanlara hacca gitmeyi yasaklayarak inanç özgürlüğünü kısıtlıyordu, bu da hoşnutsuzluk yaratıyordu. Bununla birlikte hac göç etme biçimlerinden biriydi. Çarlığın sömürgeci politikasından rahatsız olan birçok Kuzey Kafkasyalı hacca gitme gerekçesiyle ülkelerini terk ediyordu.

³ Amanat: Soylu veya ileri gelen ailelerin çocuklarının yetkililer tarafından alınması. Bu çocuklar genellikle Petersburg'ta, Moskova'da ve Stavropol'de bulunan askeri okullara gönderiliyordu. Böylece nüfuzlu ailelerinin Rusya'ya

verilecektir. 2) Sebeplerinin makul olup olmadığı, gerçekten dini sebeplerle mi başvurdukları, yoksa hükümet için zararlı niyetleri olup olmadığı başvuruların düşünce biçiminden anlaşılmaya çalışılacaktır. 3) Türkiye'ye gidenler sıkı şekilde takip edilecektir. 4) İzin verilen ailelere mensup olmayan kişilerin gidişine engel olunacaktır.

Hacca gidecekler için bu kısıtlamalar, Dağlılarda olumsuz fikirler oluşturmaması ve onları hükümete karşı tahrik etmemesi için açık tedbirlerle uygulanmayacaktır.

Hükümetin amacının Müslümanlar için gizli kalması amacıyla bu tedbirler son derece dikkatle uygulanmalıdır.

Rusya Devlet Askeri Tarih Arşivi (RGVIA), f. VUA, d. 6696, p. 9, l. 129-130.

**Trabzon'daki Rusya Konsolosu A.N. Moşnin'in⁴
Rusya Dışişleri Bakanına Resmi Mektubu**

31 Aralık 1859 - *Türkiye'deki Kafkas Dağlılarının Feci Durumu ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Prusya Orta Elçisinin "Alman Kolonistlerin Kafkasya'da Fethedilen Yerlere Yerleşmek İstemesi Durumunda" Sağlanacak Teminat ve İmtiyazlar Meselesinin İncelenmesi Teklifi*

Bilindiği gibi bir zamandır Çerkesler ve Nogaylar büyük kitleler halinde Türkiye'ye göç etmeye başladılar.⁵ Bu insanların büyük çoğunluğu, kimi Mekke'ye hacca gitmek için, kimi de akrabalarıyla görüşmek için aldığı Rus pasaportlarına sahipler. Bunlardan bazıları yanıma geldi ve Türk hükümetinin şartlarının nasıl olduğuna bakmak için İstanbul'a gideceklerini bildirdi. Eğer bu şartlar onlar için elverişsizse geri dönmeyi düşünüyorlar. Bu, ellerinde çeşitli

bağlı kalmasını sağlıyor, aynı zamanda ileride etkili olacak kişiler eğitiliyordu. Bir tür rehin olan bu çocuklara *amanat* deniyordu. (ç.n.)

⁴ A.N. Moşnin: Trabzon'daki Rusya konsolosu. 1864 Nisan ayında "Dağlıların Kafkasya kıyılarından başarıyla göç ettirilmesindeki etkili tedbirleri ve sağladığı bilgiler için" Kafkasya askeri valisinden takdir aldı. (AVPR. Glavnıy arhiv, op. 8, d. 19, l. 85, 87).

⁵ 1858-1859 yıllarında hacca gitme gerekçesiyle 30 bin kadar Kubanlı Nogay Türkiye'ye yerleşti.

talimatlarla Türk casusların onları ziyaret ettiğini düşündürüyor. Trabzon'da şu anda sayıları 2500 kişi kadar; buranın küçük nüfusuna göre oldukça büyük bir rakam. Buradaki yerel makamlar barınmaları için onlara camileri, bahçeleri ve boş evleri tahsis ettiler. Şehir yaşamına alışık olmadıklarından, yaşadıkları yerleri kısa sürede o kadar kirlettiler ki, buradaki sağlık idaresi artık şehirde kalmalarının havayı bozacağını ve ardından çeşitli hastalıklara yol açacağını vilayet yöneticisine bildirdi. Diğer taraftan Çerkesler ve Nogaylar paşaya başvurdu ve eğer Türk hükümeti kendilerine yiyecek sağlamazsa yağmaya başlayacaklarını açıkça söylediler. Bu tehdit sonucunda İzzet Paşa Babialı'den yetişkinlere günde ikişer, çocuklara da birer kuruş verilmesi talimatını aldı. Bu da muhtemelen buradaki paşalığın gelirinden karşılanacak 3 ila 4 bin kuruş ediyor.

Çerkesler ve özellikle Nogaylar Rusya'dan iyi hatıralar getirdiler ve sadece, onları soyan ve arkalarından Türkiye'ye sürükleyen kendi beylerinin cezasız kalmasından şikayet ediyorlar. Çerkeslerin ve Nogayların bu göçü, elbette, meslektaşlarımızın çeşitli teşebbüslerini doğurdu. Bunlar arasında özellikle Prusyalı Doktor Blau, hükümetimizin bu uygulaması hakkında benim açık davranmamı sağlamaya çalıştı. Ona sürekli, ardında meskun olmayan büyük topraklar bırakan bu göçün amacını benim de bilmediğim şekilde cevaplar verdim. Bu arada Çerkesler ve Nogaylar tarafından bırakılan yerlerin herhalde kolonistlerle iskan edileceğini belirttim.

Bir süre sonra Bay Blau yeniden bu göçten söz açtı ve konuyla ilgili niyetini kısmen ifade etti. Alman kolonistlerin Kafkasya'da fethedilen yerlere yerleşmek istemesi durumunda hükümetimiz hangi teminatları ve imtiyazları verebilirdi? Novorossiysk ve Zakavkazski (Kafkas ötesi) bölgelerindeki dindaşlarımızla karşılaştırıldığında, özel bir şeylerden yararlanmayacaklar mıydı? Konuşmasını Amerika'ya yerleşmek isteyenlerden birçoğunun, bu ülkeler çok yakın olduğu için Kafkasya'yı ve Gürcistan'ı tercih edecekleri iddiasıyla bitirdi.

Rusya Dış Politika Arşivi (AVPR). SPb., Glavnıy arhiv, 1-9, op. 8, d. 30, l. 24-28.

Rusya Hükümeti'nin Dağlıların Osmanlı İmparatorluğu'na Göçüne Karşı Tutumu⁶

26 Ocak 1860 - *Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın Türkiye'deki Elçisi Lobanov-Rostovski'ye⁷ Talimatı*

Rus hükümeti Babıali'ye şu cevabı verdi:

1. Biz hiçbir zaman, diğer devletlerin bizden gelen göçmenleri hükümetimizin izni olmadan kendi tabiiyetine alma hakkına itiraz etmedik ve etmiyoruz.
2. Bizim Müslümanlarımız Türkiye'ye gitmelerine izin verilmesini yerleşmek için değil hac için istiyorlar. Biz, dini inançlara dayanan bir isteğin yerine getirilmesine karşı çıkmak istemiyoruz ve çıkamayız.
3. Hangi devlete olursa olsun göç, o devletin hükümetinin onayı olmadan gerçekleşemez. Bu konuda uluslar arası hukuku açıklamaya ihtiyaç yoktur.
4. Göç izni her zaman özel bir yazılı belgeyle verilmektedir.

RGVIA (Rusya Devlet Askeri Tarih Arşivi), f. 450, op. 1, d. 64, l. 11-12. otnusk.

Kaynak:

Tuganov R.U. (ed.), *Tragiçeskiye posledstviya Kavkazskoy voyny dlya adıgov, vtoraya polovina XIX-naçalo XX veka (Kafkas Savaşı'nın Çerkesler İçin Trajik Sonuçları (19. Yüzyıl İkinci Yarısı – 20. Yüzyıl Başı))*, Nalçik, İzd. Tsentr "El-Fa", 2000.

Çev. Murat Topçu - Paşşu

⁶ 1859 yılından itibaren Kafkasyalıların göçü ve Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yerleştirilmesi, Osmanlı ve Rusya hükümetleri arasında diplomatik yazışmaların ve görüşmelerin konusu oldu. İki taraf da Kafkasyalıların göçüyle ilişkisi olmadığını göstermeye ve böylece gelecekteki akıbetleri hakkında sorumluluğu üzerinden atmaya çalışıyordu.

⁷ A.B. Lobanov-Rostovski - 1856-1863 yıllarında İstanbul'da görevli Rusya elçisi.